

JMENOVÁNÍ PROVINCIÁLA V ČESKÉ JEZUITSKÉ PROVINCII V ROCE 1689

JIŘÍ M. HAVLÍK

THE APPOINTMENT OF THE PROVINCIAL IN THE BOHEMIAN JESUIT PROVINCE IN 1689

The article makes use of recently discovered sources, namely letters of the Generals of the Society of Jesus to Jesuits in the Bohemian province which were found in the Roman archive of Societas Iesu. The author follows complex relations between the Prague Archbishop Jan Bedřich z Valdštejna [Johann Friedrich von Waldstein] and the Society of Jesus represented by the order's General and representatives of the Bohemian province. Their disagreement concerned the General's nomination of Emanuel de Boye to the post of Provincial Superior.

Key words: Jesuits – Prague Archbishop Jan Bedřich z Valdštejna [Johann Friedrich von Waldstein] – Provincial of the Bohemian province – Emanuel de Boye

V listě z 22. ledna roku 1689 psal generál Tovaryšstva Ježíšova Tirso González de Santalla (1624–1705) českému jezuitskému provinciálovi Matěji Tannerovi (1630–1692), že ho pražský arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna (1642–1694, pražským arcibiskupem od r. 1675) požádal, aby byl z Prahy do jiné koleje přemístěn Emanuel de Boye (1639–1700),¹ a to nejlépe někam na Moravu či do Slezska. Nešlo přitom o nikoho menšího než o někdejšího rektora klementinské koleje. Ještě téhož roku byl Emanuel de Boye skutečně přesunut do olomouckého konviktu.² O rok později se pak v Olomouci stal rektorem koleje. Co se tedy vlastně stalo? Emanuel de Boye byl v posledním roce úřadu Matěje Tannera „provinciálem in spe“. Představeným provincie se však nestal. Na toto místo byl jmenován Jan de Waldt (1632–1705). V roce 1689 se ještě východisko našlo. O tři roky později již byla otázka volby provinciála jedním z podnětů pro novou řádovou vizitaci, kterou byl pověřen Johann Jakob Willi (1632–1699),³ který pak funkci vizitátora a viceprovinciála české provincie zastával v letech 1693–1697.

González pověřil provinciála, aby se pokusil najít příčinu roztržky mezi Boyem a Valdštejnem. Valdštejnův agent totiž žádný důvod nezmínil a samotnému generálovi také nebylo známé provinění, které by opodstatnilo požadavek odchodu z arcidiecéze. Proto Matěje Tannera vyzval, aby předstoupil před arcibiskupa a požádal ho, aby – ať je prohršek

¹ Generál TJ Matěji Tannerovi 22. ledna 1689, Archivum Romanum Societatis Iesu, Roma, Italia, Epistolae Generalium 1688–1695, sig.: Boh 5/1, ff. 9v–10v (dále jen ARSI, Boh). Není-li uvedeno jinak, čerpám základní životopisná data z publikace: Ivana ČORNEJOVÁ – Anna FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník pražské univerzity*, Praha 1986.

² *Catalogus brevis in Annum 1690*, ARSI, Boh 91/2, f. 10v.

³ Před vizitací byl rektorem koleje v Ingolstadtu, po ní od roku 1697 řádovým generálním sekretářem. K němu viz *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon* – online, <http://www.bautz.de> (stav odkazu k 31. 10. 2010), autor hesla Georgios FATOUROS. Tam viz i literaturu.

P. Emanuela jakýkoli – ustoupil od svých záměrů a nechal posouzení věci v rukou Tovaryšstva. Generál navíc už tou dobou věděl, že má být P. Emanuel poslán do Říma na generální řádovou kongregaci s tím, že je pravděpodobná jeho nominace českým provinciálem.⁴ Proto slíbil, že pokud se nakonec ukáže, že je nutné od záměru ustoupit a vyhovět přání (nebo spíš diktátu?) pražského arcibiskupa, pokusí se, aby to neznamenalo pro P. Emanuela přílišnou újmu.

Matěj Tanner si vzal na pomoc svého bratra Jana Tannera (1623–1694), který byl osobním arcibiskupovým zpovědníkem, a rektory Klementina a novoměstské koleje Václava Sattenwolffa (1624–1691) a Václava Hartmana (1644–1706). Evidentně ani on sám nebral věc na lehkou váhu. Valdštejn argumentoval podezřelými tezemi, které měl Emanuel de Boye prezentovat před svými studenty na přednáškách a v univerzitních dizertacích. González proti tomu jako dostatečnou záruku uváděl ustanovení Konstituci Tovaryšstva Ježíšova, podle nichž „...*qui studiorum [cursum] jam peregit, advertat, ne opinionum diversitas conjunctioni charitatis noceat; et quoad ejus fieri potest, doctrinae in Societate communi se accomodet.*“⁵ Proti tomu pražský arcibiskup argumentoval svou mocí (a zároveň povinností) dbát na pravověrnost učení ve své diecézi. Na to González kontroval, že řádový generál má moc (a tím pádem i nárok) sobě podřízené řádové bratry vést k pravověrnosti v jejich učení.⁶ Jan Bedřich z Valdštejna však zůstával neoblomný.⁷ Věc došla tak daleko, že Jan Tanner v listu řádovému generálovi vyslovil „názor, či přání“, zda by nemohl být v budoucnu zpovědníkem pražského arcibiskupa někdo jiný. González v odpovědi píše, že nebude snadné o něčem takovém Valdštejna přesvědčit. Slíbil však, že věc prokonzultuje s provinciálem.⁸

Nic podrobnějšího se mi však o pravděpodobném osobním konfliktu mezi Janem Tannerem a Janem Bedřichem z Valdštejna zjistit nepodařilo. Přestože nakonec Tanner arcibiskupovým zpovědníkem zůstal, muselo jít o vyhrocený střet, neboť oba zúčastnění se znali velmi dlouho a vzájemně si za mnohé vděčili. Jana Tannera znal Valdštejn minimálně od roku 1658, kdy byl jeho učitelem na filozofické fakultě pražské univerzity a vychovatelem.⁹ Jan Tanner měl vazby na světskou církevní hierarchii i na konci 60. let v Olomouci. V roce 1668 to byl právě on, kdo byl pozván, aby držel slavnostní kázání při pohřbu Jana Viléma Libštejnského z Kolovrat (1625–1668, pražský arcibiskup od r. 1667).¹⁰

Sporu o postavení Emanuela de Boye v české provincii se navíc v některých směrech podobá o patnáct let starší konfrontace mezi Tovaryšstvem a olomouckým biskupem právě o osobu Jana Tannera. Tehdy, v roce 1674, olomoucký biskup Karel II. z Lichtensteina-Castelkornu (1624–1695, olomouckým biskupem od r. 1664) vypověděl ze své diecéze dva jezuitu – Jana Tannera a Viléma Frölicha (1634–1709). U obou byly jako důvod uváděny jejich teze přednášené na olomoucké univerzitě, které byly podrobovány již od roku 1673 bedlivému zkoumání nejdříve ze strany Tovaryšstva, později i samotného biskupa a nakonec Kongregace sv. Officia v Římě. Proces dopadl nakonec ve prospěch obou jezuitů – sankce, které nad nimi vyhlásil olomoucký biskup, z nich byly sňaty a oba měli být odškodněni.

⁴ Matěj Tanner sám určil Emanuela de Boye za svého nástupce a zdá se, že T. González na Tannerovo přání při úvahách o nominaci nového provinciála dostatečně dbal.

⁵ Generál TJ Václavu Sattenwolfovi 19. března 1689, ARSI, Boh 5/1, ff. 13r–v.

⁶ Generál TJ M. Tannerovi 21. dubna 1689, tamtéž, ff. 19r–v.

⁷ Generál TJ M. Tannerovi 25. června 1689, tamtéž, f. 23r.

⁸ Generál TJ J. Tannerovi 20. srpna 1689, tamtéž, f. 25r.

⁹ Jan Tanner působil na pražské univerzitě tehdy poprvé od roku 1657 až do roku 1663. Jan Bedřich z Valdštejna absolvoval malostranské gymnázium, odkud odešel na pražskou univerzitu právě v roce 1658.

¹⁰ Jan TANNER, *Oratio funebris in solemnibus exequiis Joannis Guilelmi archiepiscopi Pragensis*, Olomouc 1668.

Neznamenalo to však, že by se vrátili do Olomouce. Během kontroverze byli totiž oba odesláni do Prahy, kde právě v době svého omilostnění začali působit na univerzitě. Ochrannou ruku nad nimi drželi Jan Bedřich z Valdštejna, tehdy hradecký biskup, královský komoří Ignác Karel ze Šternberka (†1700), tehdejší titulární klatovský biskup Jaroslav Ignác Holický ze Šternberka (1643–1709) a pražský arcibiskup Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka (1618–1675, pražským arcibiskupem od r. 1668). Hlavními dopady celé kontroverze byly restrukturalizace olomoucké jezuitské koleje, provinciální kongregace a vizitace celé provincie, kterou podnikl tehdejší rektor koleje ve Štýrském Hradci Nicolao Avancini (1611–1686). V roce 1676 pak Vilém Frölich sepsal apologii svých tezí a vydal ji tiskem jako univerzitní dizertaci, pod mecenátem již zmíněného Ignáce Karla ze Šternberka. Jednalo se však o jediné systematické a ucelené vystoupení v rámci celé kontroverze. Teze, které byly v průběhu let 1673–1675 podrobeny zkoumání, z větší části nevyšly tiskem vůbec – mělo jít o články, které Tanner, Frölich a někteří další prezentovali na svých přednáškách a částečně i v univerzitních dizertacích, jimž předsedali. Během sporu oba často žádali plné znění tezí, které byly předkládány cenzorům, a nutno říci, že nejednou prosili marně. Posudky jejich tezí z per tehdejšího olomouckého rektora Matěje Zeidlera (1626–1697) či profesora církevního práva Václava Steigera (1618–1692) uváděly, že se jednalo o rozvíjení učení Rodriga de Arriaga (1592–1667), Maxmiliana Reichenbergera (1613–1676) a Karla Grobendoncqy (1600–1672). Jan Tanner patřil mezi jejich posluchače na pražské univerzitě, mladší Vilém Frölich již mohl poslouchat i samotného Tannera. Předmětem zkoumání jmenovaných úřadů byli i jejich studenti a následovníci. Vzhledem k tomu, že oba vyučovali i na olomoucké univerzitě (Tanner od roku 1663 a Frölich od roku 1672), týkalo se prověřování obou českých univerzit. Nejvíce probíraným tématem přitom byly otázky lidské svobody a Boží milosti – otázky, které v 17. století zajímaly téměř veškerou odbornou veřejnost, a to zřejmě nejen kvůli jejich rozpracování Corneliiem Jansenem (1585–1638).

Jan Bedřich z Valdštejna pravděpodobně nechtěl v roce 1689 rozpoutat obdobný proces, k jakému vedlo šetření olomouckého biskupa v roce 1674. Dost možná však pochopil, jak zabránit jmenování Emanuela de Boye provinciálem. Emanuel de Boye skutečně sepsal několik rozsáhlých dizertačních tezí, které se týkaly problematiky související s jansenismem. Dvě nám známé vyšly v Praze v letech 1675 a 1677.¹¹ První z nich byla dedikována Janu Bedřichovi z Valdštejna¹² a týkala se učení sv. Augustina. Dedikace čerstvě nastolenému arcibiskupovi není nikterak překvapující. Pokud by se však ukázalo, že spis obsahuje heretické teze, mohl by se Valdštejn cítit dedikací zpětně poškozen. Opět se ale pouštíme na tenký led dohadů, neboť v žádném ze studovaných dopisů se o věci nemluví konkrétně a González asi nikdy Valdštejnovy důvody nepochopil.

V létě roku 1689 byl spor, alespoň dočasně, vyřešen – Valdštejnovým vítězstvím. Provinciálem české provincie byl 28. července 1689 jmenován Jan de Waldt¹³ a o něco málo

¹¹ Jediný, kdo se pokusil popsat teologické polemiky o lidské svobodě a Boží milosti a dotkl se konkrétně i řešení otázek, které předložil P. Emanuel de Boye, byl Václav Wolf. Jeho práce však postrádá potřebnou orientaci v jezuitských pramenech, koneckonců obdobně jako ta naše zase v teologické problematice, o níž šlo. Václav Wolf, *Pražská univerzitní teologie v 17. století*, Olomouc 2007, s. 49–51.

¹² *Theologia Universa Magni Ecclesiae Doctoris s. Patris Augustini Rationibus illustrata, et publicae Disputationi proposita in Universitate Carolo-Ferdinandea Pragensi praeside ... P. Emmanuele de Boye, e Soc. Jesu SS. ... ac ordinario ... Religioso P. P. Hieronymo Ebenauer, Ordinis Eremitarum s. Augustini Professo, SS Theologiae Baccalauero, Provinciae Bohemiae Diffinitore, Micro-Pragae ad s. Thomam Apostolum Lectore, nec non Studiorum Regente. Pro Consequenda Doctoratus Theologici Laurea...* Pragae, Typis Universitatis Carolo-Ferdinandae in Collegio SJ ad s. Clementem, 1675.

¹³ I. ČORNEJOVÁ – A. FECHTNEROVÁ, *Životopisný slovník*, s. 495, heslo J. de Waldt.

později byl Emanuel de Boye přesunut do Olomouce, kde mu bylo svěeno řízení místního konviktu.¹⁴

Ještě v říjnu zůstávaly některé otázky Boyova přesunu nevyřešeny. Předně jezuitskému generálovi nebyla stále příliš jasná skutečná příčina rozepře. Evidentně přistoupil na Valdštejnovy podmínky v zájmu zachování dobrých vztahů mezi ním a řádem.

Na začátku roku 1690 se podařilo upoutat pozornost pražského arcibiskupa k jinému tématu. Již od konce srpna roku 1689 Valdštejna mnohem více zaměstnávaly otázky volby nového papeže po smrti Inocence XI. (12. srpna 1689). Vzhledem k tomu, že nebyl kardinálem, pozoroval konkláve pouze zpozzdálí. S některými kandidáty se dobře znal a v minulých letech s nimi vedl živou korespondenci. Ani jeden z Valdštejnových známých však v konkláve neuspěl. V říjnu byl zvolen Pietro Vitto Ottoboni (1610–1691), který přijal jméno Alexandr VIII.

Obnovení spolupráce mezi Janem Bedřichem z Valdštejna, Janem Tannerem a dalšími členy Tovaryšstva přinesla jiná tematika – staly se jí žádosti o kanonizaci Mariny de Escobar a Luíse de la Puente (1554–1624).¹⁵ Luís de la Puente patřil ke ctitelům Božského srdce Ježíšova a angažování obou českých kněží je tak možná spojeno i s tímto kultem.¹⁶

Kanonizace Luíse de la Puente stála ve středu zájmů Tovaryšstva minimálně od 60. let 17. století. Mezi jeho ctitelé patřil i Rodrigo de Arriaga, který ho poznal dokonce osobně za svého pobytu na koleji ve Valladolidu. Díky tomu můžeme velmi přesně vysledovat jednu z linií vlivu španělské kultury na české prostředí – vede od Luíse de la Puente přes Arriagu k plzeňskému rodákovi Janu Tannerovi a od něj přes řadu jeho žáků i dále. V procesu se angažovali i členové jiných provincií.¹⁷

V roce 1665 vyšla kniha s názvem *Vida maravillosa de la Venerable virgen dona Marina de Escobar*, jejímž autorem byl Andrea Pinto Ramirez (1595–1654).¹⁸ Knize hrozilo zapsání na index, protože mystika, o níž mluvila, vzbudila ve své době silný odpor. V roce 1672 český jezuita a osobní zpovědník olomouckého biskupa Melchior Hanel (1647–1689) přeložil tuto knihu do latiny. Ve stejném roce Jan Tanner sepsal na obranu tohoto spisku práci nazvanou *Disertatio paraenetico-apologetica in mirabilem vitam b. Virginis Mariae de Escobar*. V roce 1690 vyšla Tannerova obhajoba i v italské Neapoli.¹⁹

¹⁴ Generál TJ J. de Waldtovi 27. srpna 1689, ARSI, Boh 5/1, f. 26r.

¹⁵ K samotné kanonizaci došlo v roce 1714. Kanonizační dokumenty z velké části publikoval v roce 1924 C. M. ABAD, *Sumario bibliografico de las obras del V. P. Luis de la Puente*, Valladolid 1924. Kromě toho viz další literaturu: Filippo CARAFFA (dir.), *Bibliotheca Sanctorum*, X, *Pabai–Rafols*, Roma 1968, p. 1243–1245, autor hesla André RAYEZ; J. Carlos SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jesus*, VI, Bruxelles – Paris 1895, coll. 1271–1295; další informace k L. de la Puente viz *Biographisch-bibliographisches Kirchenlexikon*, <http://www.bautz.de>, heslo Ponte, Ludwig de (Luis de la Puente), autor hesla Klaus REINHARDT.

¹⁶ K dějinám tohoto kultu v Čechách 17. století je vyvádáno zatím poměrně málo. Jiří MIKULEC, *Srdce jako patrocinium barokních bratrstev*, in: Kristína Kaiserová – Jiří Mikulec – Jaroslav Šebek (edd.), *Srdce Ježíšovo. Teologie – symbol – dějiny*. Sborník z konference konané na Vranově u Brna 30. ledna 2000, Ústí nad Labem 2005, s. 113–124; Pavel PREISS, *Cor Jesu dulcissimum, miserere nobis. Několik poznámek k historii a ikonografii kultu Srdce Ježíšova*, tamtéž, s. 171–183; Jan LINKA – Jan KVAPIL, *Daniel Ignatius Nitsch a svatý František Xavierský v objeti Boží lásky*, in: Petronilla Čemus – Richard Čemus (eds.), *Bohemia Jesuitica 1556–2006*, Praha 2010, s. 841–854.

¹⁷ Generál TJ J. Tannerovi 26. května 1691, ARSI, Boh 5/1, f. 80r – 81r.

¹⁸ Druhý díl vyšel v roce 1673. Kniha je známá i v německém překladu Bartoloměje Christelia. Andre PINTO RAMIREZ, *Wundersames Leben des ehrwürdigen Vallitoletanischen Jungfrauen Marina de Escobar aus dem, was sie selbst auff ihrer geistlichen Vatern befehle verzeichnet zusammen getragen durch RP Ludovicum de Ponte als ihren Beichtvater spanisch beschreiben, aus dem spanischen in lateinische Sprach von RP Melchior Hanel ubersetzt, endlich ins teutsche uberbracht*, Prag 1700–1701.

¹⁹ Jan TANNER, *Disertatio paraenetico-apologetica in mirabilem vitam b. Virginis Mariae de Escobar sex libri comprehensas a R. P. Ludowico da Ponte...*, Pragae 1672. V druhém vydání knížka vyšla v roce 1690 v Neapoli. Viz J. Carlos SOMMERVOGEL, *Bibliothèque de la Compagnie de Jesus*, VII, Bruxelles – Paris 1895, coll. 1857.

V druhé polovině dubna psal řádový generál Janu Tannerovi, že chválí jeho snahu o důkaz zjevení, která prožila dodnes jen pověstí svatá Marina de Escobar. Ve stejném listě však musel Tannera zklamat, že zatímco beatifikace Luíse de la Puente byla stvrzena, věc Mariny de Escobar se zdržela právě pro potřebu prozkoumat knihu, kterou Tanner na toto téma připravoval.²⁰ Beatifikace obou spolu velmi úzce souvisely, neboť potvrzením svatosti Luíse de la Puente mohl být dán předpoklad pro beatifikaci Mariny de Escobar, o jejichž mystických vizích se Luís de la Puente ve svých spisech zmiňoval.

Na začátku roku se měli bratři Tannerové znovu angažovat pro úspěšné zakončení kanonizačních procesů obou světců in spe. Řádový generál konstatoval, že oba jsou zaneprázdnění a hledal za ně náhradu – nacházel ji opět v Emanuelovi de Boye.²¹ Nechával to však ke zvážení Janu de Waldtovi. Po několika peripetiích byli bratři Tannerové zbaveni jiných úkolů a měli se soustředit na kanonizační procesy.

Šlo tu opět o to, aby bylo okolo Emanuela de Boye pokud možno ticho. Ve stejné době se totiž Vilémovi Dvorskému TJ (1640–1703) dařilo urovnat spor Jana Bedřicha z Valdštejna s řádem a pražskou univerzitou.²² Po odchodu Emanuela de Boye do Olomouce zůstaly dlouho vakantní úřady a povolání, která zastával Boye v Klementinu. Ještě v říjnu roku 1689 nemělo Klementinum svého studijního prefekta. Řádový generál o tom psal Emanuelovi de Boye do Olomouce s tím, že chce najít někoho horlivého a poslušného ducha Tovaryšstva. Aktuální situaci v klementinské koleji a spolu s tím i na pražské univerzitě považoval za velice nešťastnou a hledal někoho, kdo by rozvrácené poměry napravil.²³ Zdá se, že vhodnou osobou byl zmíněný Vilém Dvorský,²⁴ který se studijním prefektem stal v červenci roku 1690.²⁵

Na začátku roku 1691 proběhla volba rektora pražské univerzity. Ve svém úřadu byl potvrzen stávající rektor Václav Sattenwolff, zřejmě bez Valdštejnových námitek.²⁶ Vztahy byly pravděpodobně urovnány – tedy pokud jde o univerzitu, ne pokud jde o Emanuela de Boye.

Ke konci roku 1690 byl Emanuel de Boye jmenován rektorem olomoucké koleje.²⁷ Jezuitský generál s ním byl nadále ve styku a bral ho nadále jako velmi důležitou autoritu. Když si provinciál Jan de Waldt na začátku dubna vybral za svého asistenta Ondřeje Müntzera (1642–1701), byl to právě Emanuel de Boye, kdo měl posoudit, zda je to dobrá volba. González sice provinciálovu volbu obratem chválil, avšak mínění někdejšího provinciála in spe nebral na lehkou váhu.²⁸ Není ale příliš jasné, proč se stejně netázal na dřívější asistenty českého provinciála. Prvním byl Jan Siminský (1637–1700), kterého Jan de Waldt „zdedil“ po Matěji Tannerovi, druhým Jan Habelius (1636–1691), třetím Ondřej Müntzer a posledním Jiří Hiller (1638–1706).

Vraťme se však ještě na chvíli k Janu Tannerovi. Ten v dubnu roku 1691 požádal o zproštění funkce děkana teologické fakulty, kterou v Praze vykonával od roku 1677.²⁹ Na jeho místo pak nastoupil Vilém Dvorský. O měsíc později psal González Tannerovi, že obdržel

²⁰ Generál TJ J. Tannerovi 22. dubna 1690, ARSI, Boh 5/1., f. 46r–v.

²¹ Generál TJ J. Waldtovi 13. května 1690, tamtéž, f. 47r.

²² Generál TJ J. de Waldtovi 29. července 1690, ARSI, Boh 5/1., f. 51r.

²³ Generál TJ Emanuelovi de Boye z 15. října 1689, ARSI, Boh 5/1., f. 30v.

²⁴ *Catalogus brevis Provinciae Boemiae SJ in Annum 1691*, ARSI, Boh 91/2, f. 31r.

²⁵ Generál TJ J. de Waldtovi 29. července 1690, ARSI, Boh 5/1., f. 51r.

²⁶ Generál TJ J. Tannerovi 3. března 1691, tamtéž, f. 71v.

²⁷ *Catalogus brevis Provinciae Boemiae SJ in Annum 1691*, ARSI, Boh 91/2, f. 28r.

²⁸ Generál TJ J. de Waldtovi 5. května 1691 a Emanuelovi de Boye 12. května 1691, ARSI, Boh 5/1., f. 76r–v, 77v.

²⁹ Generál TJ J. de Waldtovi 5. května 1691, tamtéž, f. 76r–v; tak i v listě V. Sattenwolffovi z téhož data, tamtéž, f. 77r.

dobrozdání od jednoho učence, kterého bohužel nejmenuje. Psal také, že se zasadí, aby jedním z revizorů byl i Matěj Tanner. Spolu s těmito informacemi zaslal González Tannerovi rozsáhlou informaci o probíhajících beatifikačních procesech i s několika dokumenty, včetně jednoho listu Daniela Papebrocha (1628–1714).³⁰ V létě téhož roku dosáhl Tanner úspěchu. Klementinská tiskárna mohla začít s tiskem knihy Luise de la Puente *Pretiosa sensa* s Tannerovou předmlouvou, obsahující životopis blahoslaveného.³¹ Na začátku října roku 1691 zemřel hlavní oponent beatifikace Federico Baldeschi Colonna (1625–1691) a na jeho místo v Kongregaci ritu nastoupil oratorián Leandro Colloredo (1639–1709). Na Gonzálezův příkaz pak Tanner rozšířil svůj krátký životopis Luise de la Puente, připojený k *Pretiosa sensa*, a po jeho smrti byl vydán pod názvem *Prudentia eximii ascetae venerabilis Patris Ludovici de Ponte e SJ.*³² V Římě získaly knihy Jana Tannera cenného přímluvce v osobě promotora fidei Kongregace ritu Prospera Lorenza Lambertiniho (1675–1758), pozdějšího papeže Benedikta XIV., který se roku 1714 zasadil o schválení kanonizace Luise de la Puente.

Od srpna roku 1691 se v korespondenci Tovaryšstva začalo objevovat nové téma – arcibiskupův záměr nové fundace pro Svatováclavské dědictví. Jednalo se o peníze na další svazek tzv. Svatováclavské Bible. Generál Tovaryšstva, který se o záměru dozvěděl z listu Matěje Václava Šteyera (1630–1692), se obratem dotazoval Jana de Waldta, co soudí o Šteyerově vzdělání.

Pokud by se Waldtovi zdálo Šteyerovo vzdělání pro překlad biblických textů Starého zákona nedostačující, měl arcibiskupovi navrhnout někoho jiného.³³ Waldt se vyjádřil o Šteyerovi kladně, a práce tak mohla na začátku listopadu začít.³⁴ Stejného data je i vydání Šteyerovy postily, která je pražskému arcibiskupovi dedikovaná.³⁵ Od začátku roku 1692 pak generál Tovaryšstva jednal s Valdštejnem o nové fundaci pro Svatováclavské dědictví. Vlastní fundační listina pochází až z července. Proč celá věc trvala tak dlouho, nám známo není.³⁶ V létě roku 1692 děkoval jezuitský generál Tannerovi za knížku o Albrechtovi Chanovském (1581–1643).³⁷ O něco později se na Tannera obrátil znovu s přáním, aby předal Emanuelovi de Boye dopis, v němž mu oznamoval, že byl opět vybrán pro vedení provincie. Důvod, proč adresoval takovou záležitost González Tannerovi, je nabíledni. Šlo znovu o to, jak se k nominaci vyjádří pražský arcibiskup.³⁸ Janu de Waldtovi stejného dne generál Tovaryšstva oznámil svůj záměr jako hotovou věc.³⁹ Emanuelovi de Boye kladl

³⁰ Generál TJ J. Tannerovi 26. května 1691, tamtéž, f. 80r, 80v–81r.

³¹ Tisk se poněkud protáhl. Gonzalez se však angažoval v jeho urychlení. Ke konci roku pak chválil velmi zdařilou práci Tannerovu i pražské jezuitské tiskárny. Viz listy generála TJ J. Tannerovi z 10. listopadu a 22. prosince 1691, tamtéž, f. 95v–96r, 98v–99r.

³² Joannes TANNER, *Prudentia eximii ascetae venerabilis Patris Ludovici de Ponte e SJ. In examinandis, ac approbandis venerabilis virginis Marinae de Escobar Divinis Revelationibus relucens, et vindicat*, Pragae 1698.

³³ Generál TJ M. V. Šteyerovi a J. de Waldtovi 8. září 1691, ARSI, Boh 5/1, f. 90r–v.

³⁴ Generál TJ J. de Waldtovi 3. listopadu 1691, tamtéž, f. 94r.

³⁵ Matěj Václav ŠTEYER, *Postila katolická...*, Praha, v kolleji sv. Klimenta 1691.

³⁶ M. V. Šteyer zemřel v září následujícího roku a zanechal po sobě nedokončený překlad knihy Job. Generál TJ Janu de Waldtovi 1. března 1692, ARSI, Boh 5/1, f. 104r–v. Opis fundační listiny viz Státní oblastní archiv v Praze, Rodinný archiv Valdštejnů, kniha X., i. č. 2613, sig. X–U2.

³⁷ Generál TJ J. Tannerovi 14. června 1692, ARSI, Boh 5/1., f. 113v–114r. Jednalo se o latinskou verzi Chanovského životopisu *Vir apostolicus, seu vita et virtutes R. P. Alberti Chanowsky s. J.*, Pragae 1688.

³⁸ „Nuntiatior hac epistola, praeficiendum Provinciae Bohemiae P. Emanuele de Boye; et rogatur, ut gratia sua efficiat apud Celsissimum Archi-Episcopum Pragensem, ut novus Provincialis gratus accidat eidem. Continetur haec epistola in registro P. Secretarii.“ Generál TJ J. Tannerovi 23. srpna 1692, ARSI, Boh 5/1., f. 121v.

³⁹ „Missae sunt Patentes ad promulgandum novum Provinciale P. Emmanuele de Boye, quantum fieri posset sine strepitu, et quidem Olomucii etc. His junctae fuerunt Patentes, quibus ipse P. Joannes Walt designatur Praepositus Domus Professae Pragensis.“ Generál TJ Janu Waldtovi, 23. srpna 1692, tamtéž, f. 122v.

na srdce, aby vše nechal na Tannerovi.⁴⁰ Valdštejn však na svém odmítavém stanovisku trval.⁴¹ González přesto nepochyboval o tom, že se podaří Emanuela de Boye provinciálem skutečně jmenovat. Datum oficiálního jmenování v Praze stanovil na přelom října a listopadu.⁴² Ferdinanda Waldthausera (1641–1707) pověřil, aby se ujal dosavadního Boyova úřadu v Olomouci. Jeho postup byl však až příliš unáhlený. Ferdinand Waldthauser se rektorem olomoucké koleje nestal. Emanuel de Boye tento post držel až do roku 1694. O vedení české provincie opět začal boj mezi Tovaryštvem a pražským arcibiskupem. Ani tentokrát ho Tovaryšstvo nevyhrálo. Ani tentokrát se Emanuel de Boye provinciálem nestal. Dosavadní provinciál Jan de Waldt byl sice již 23. srpna jmenován představeným profesního domu, ale tento post zaujal až 2. února 1693.⁴³

González napsal i přímo Valdštejnovi. Doufal, že se mu podaří arcibiskupa přesvědčit. Předpokládal, že tříleté „vyhnanství“ z pražské arcidiecéze bylo pro Emanuela de Boye v arcibiskupových očích dostatečným trestem za jeho viny, „*si quae fuerint*“.⁴⁴ O to více ho překvapilo, když se dozvěděl, že si Valdštejn jmenování nového provinciála vyložil jako pohrdání autoritou arcibiskupa. Proti něčemu takovému se González ohradil v listě Janu Tannerovi. Znovu opakoval, že nechápe Valdštejnovy důvody a jde mu pouze o dobro české provincie, pro níž se mu Emanuel de Boye jeví jako nejvhodnější možný představený.⁴⁵

Ke konci listopadu se ke jmenování nového provinciála vyjádřil také nejvyšší purkrabí Adolf Vratislav ze Šternberka, který o problému informoval i císaře Leopolda I.⁴⁶ Jejich názor na nominaci nám bohužel znám není. González to komentoval slovy: „*Ego de rebus nostris bene spero, et confido, fore, ut ex Divina Bonitate et Providentia evenerat ea, quae ad maiorem Dei gloriam, et communem Provinciae bonum utilia erunt, et maxime opportuna.*“⁴⁷ Tehdy už ale kalkuloval s jinými eventualitami – doufal však, že se jedná o provizorium. V polovině ledna do české provincie dorazil P. Johann Jacob Willi, aby v ní započal v pořadí třetí generální vizitaci – nikdo zřejmě nepředpokládal, že tato bude trvat bezmála čtyři roky. Willi však nebyl ustanoven jen vizitátorem, kterému by podléhal eventuální provinciál. González považoval Waldtův úřad za uzavřenou kapitolu. Proto byl Willi ustanoven vice-provinciálem, kterým měl být, dokud nebude jmenován nový představený provincie. Waldt měl být konzultorem provincie.⁴⁸ Byl jím však buď jen velmi krátce, nebo vůbec, neboť *Catalogus brevis* na rok 1694 na tomto postě uvádí Jiřího Hillera, který byl konzultorem už od roku 1692, ještě za provinciálátu Jana de Waldta.⁴⁹

Tou dobou se pozornost Jana Bedřicha z Valdštejna soustředila zcela jiným směrem. Na začátku 90. let 17. století probíhala ostrá konfrontace mezi českým duchovním stavem a především královskými komisaři a vyšší šlechtou na českém zemském sněmu. V prosinci roku 1692 papežský státní sekretář Fabrizio Spada (1643–1717) potvrdil, že byla v Českém království porušena privilegia duchovního stavu a vyzval k nápravě. Ta měla spočívat

⁴⁰ Generál TJ Emanuelovi de Boye 23. srpna 1692, tamtéž, f. 121v–122r.

⁴¹ Generál TJ J. Tannerovi 8. listopadu 1692, tamtéž, f. 128r.

⁴² Generál TJ J. de Waldtovi 29. listopadu 1682, tamtéž, f. 130v–131r. V tomto listě vyčítal González Waldtovi, že s promulgací otálí.

⁴³ *Catalogus (brevis) Provinciae Boemiae SJ in Annum 1694*, zemský archiv v Brně, Cerroniho sbírka (dále jen MZA, Cerr.), sig. II/80, f. 325r.

⁴⁴ Generál TJ O. Müntzerovi 22. listopadu 1692, ARSI, Boh 5/I., f. 130r–v.

⁴⁵ Generál TJ J. Tannerovi 29. listopadu 1692, tamtéž, f. 129v–130r.

⁴⁶ Generál TJ Václavovi Scheligovskému 20. prosince 1692, ARSI, Boh 9, f. 335r.

⁴⁷ Generál TJ V. Scheligovskému 24. ledna 1693, ARSI, Boh 5/I., f. 139r.

⁴⁸ Generál TJ J. Willimu 14. února 1693, tamtéž, f. 142r.

⁴⁹ *Catalogi (breves) Provinciae Boemiae SJ in Annum 1693 a 1694*, MZA, Cerr. II/80, f. 316r, 324r.

v tom, že český král sám, nebo prostřednictvím svého vyslance v Římě, požádá o papežský souhlas se zdaněním kléru. Tento krok byl totiž už mnohokrát opomenut. Církevní právo ho však vyžadovalo jako nutnou podmínku pro žádost o (nikoli příkaz) zdanění kléru. V roce 1692 byla na statky několika duchovních uvalena exekuce, právě proto, že se vzpírali platit daně, jejichž vyhlášení bylo však z hlediska církevního práva nulitní.⁵⁰ González se k celé věci vyjádřil v listě Janu Tannerovi, v němž litoval, že je české duchovenstvo vystaveno pohrdání. Arcibiskupský zpovědník se prý s politováním vyjádřil, že Tovaryšstvo přililo olej do ohně. Měl přitom zřejmě na mysli fakt, že P. Francesco Menegatti TJ (1631–1700) a spolu s ním někteří další se postavili na stranu císaře. González však popřel, že by šlo o instrukce z jeho strany.⁵¹

Spolu s ustavením vizitátora v české provincii mizí téma nového provinciála z řádové korespondence. Zda se řádový generál dozvěděl, co se mezi Boyem a Valdštejnem odehrálo, se nám zjistit nepodařilo. Musíme tu zůstat na rovině dohadů a hledat dále. V červnu 1694 pražský arcibiskup zemřel. Tuto skutečnost však řádový generál nevyužil pro uskutečnění svých záměrů. Novým provinciálem byl až v roce 1697 ustanoven P. Jiří Hiller. Emanuel de Boye zemřel v roce 1700 v Praze, kam se vrátil nejpozději roku 1699.

***

V předešlém výkladu jsem se pokusil chronologicky vykreslit rozepru mezi pražským arcibiskupem a jezuitským řádem (respektive některými jeho členy), alespoň tak, jak mi to umožňovala řádová korespondence. Ta je dochovaná velmi kuse a většinou se jedná pouze o listy generála Tovaryšstva do české provincie. Samotné dopisy odesílané do Říma dochovány většinou nejsou. Právě ty by nám řekly podstatně více. I přesto lze dění sledovat do značných podrobností. Podobně lze z řádové korespondence vyčíst i příběhy jezuitů mnohem známějších a z dnešního pohledu i významnějších, a to ať už se jedná o Matěje Tannera, Matěje Vieria, Stanislava Vydru či Bohuslava Balbína.

Optikou této korespondence se může pohled zaměřit na mnohem podrobnější znalost dějin řádu, než jakou máme doposud. Může se však také značně problematizovat. O to jsem se vlastně snažil především. Tovaryšstvo Ježíšovo bylo přece exemptním řádem. O svých představených by měl tedy řád rozhodovat bez ohledu na přání světského kléru, který by měl exemptci respektovat. V tomto duchu také argumentoval Tirso González de Santalla, když hájil zájem řádu – totiž jmenování Emanuela de Boye provinciálem. Pražský arcibiskup Jan Bedřich z Valdštejna argumentoval právem na vedení katolické reformace své diecéze a z něj vyplývající povinností dohledu nad čistotou katolickými duchovními prezentovaného vyznání. Jak už bylo řečeno, nezdá se však, že by se mu podařilo z jakékoli hereze Emanuela de Boye usvědčit. Ani po třech letech González nepochopil Valdštejnovy důvody. Přesto arcibiskup na odmítavém stanovisku trval. Stejně tvrdohlavě se může jevit i Tovaryšstvo, které se příliš nesnažilo najít alternativu. Osoba Jana de Waldta byla v roce 1689 východiskem z nouze. To jen potvrzuje fakt, že po skončení jeho třiletí se González opět vrátil k Emanuelovi de Boye a Waldta vyzýval k pohotovému plnění svých záměrů. O jiné možnosti vůbec neuvažoval. Jmenování představeného české jezuitské provincie

⁵⁰ K této problematice viz Jiří M. HAVLÍK, *Spor českého duchovenstva o imunity církve v letech 1690–1695. K politickým aktivitám pražského arcibiskupa Jana Bedřicha z Valdštejna*, Český časopis historický 107, 2009, s. 769–796.

⁵¹ Generál TJ J. Tannerovi 24. ledna 1693, ARSI, Boh 5/1, f. 138r.

v letech 1689 a 1692 tedy ukazuje, do jaké míry musel respektovat tento exemptní řád arcibiskupskou autoritu. Koneckonců provinciál přece musel s arcibiskupem jednat. A jak by mohl, kdyby to jedna ze stran odmítala? Zároveň to mnohé napovídá o jistě složitě a kompromisům nepříliš svolné povaze Jana Bedřicha z Valdštejna – osobnosti ve své době velmi respektované nejen pro její úřad.

Příběh však otevírá i jiné otázky. Málokterému historikovi totiž vůbec něco řekne jméno Emanuela de Boye. Ani tento článek si nekladl za cíl být monografií o jeho osobnosti. Zásluhu na Boyově zapomnění lze připsat pražskému arcibiskupovi. Mimo jiné se však na něm podílí i postoj dnešního vnímatele, kterému se jako významné postavy řádu jeví spíše ti, co po sobě zanechali literární, výtvarná či vědecká díla. Emanuel de Boye měl však smůlu hned v několika směrech. Psal výhradně latinsky a kromě teologie se věnoval něčemu, co bychom dnes označili za řádovou hagiografii. Mnohé nám již neříkají ani jména jezuitských misio-nářů Augustina Strobacha (†1684) a Jindřicha Václava Richtra (†1696), jimž Boye věnoval dvě knihy.⁵² Důvod bude opět podobný. Významnost (či nevýznamnost) svých současníků chápali Vierius, Šteyer, bratři Tannerové i samotný Emanuel de Boye poněkud jinak, než jak ji dnes vidíme my. Pochopil to už Antonín Škarka, když se snažil vysvětlit, proč se elogium Fridricha Bridela o jeho spisovatelské činnosti téměř vůbec nezmiňuje. V optice řádových životopisů nešlo o originalitu, o kterou jde nám. Málokterý z jezuitských spisovatelů koneckonců tvořil ze své vnitřní potřeby. To je dost dobře vidět kupříkladu na otázce, komu svěčit péči o kanonizaci Luíse de la Puente a tím pádem i práci na – z dnešního pohledu – vlastně vědecky či literárně pojatém životopisu jednoho z významných španělských jezuitů. Původní volba i tady padla na Emanuela de Boye. Opět i v tomto případě však okolnosti rozhodly jinak – pro bratry Tannery, jejichž práci pak dokončovali jiní, neboť oba záhy zemřeli. Obdobně, kdyby Jan de Waldt neshledal Matěje Václava Šteyera dostatečně způsobilým pro překlad Starého zákona, dost možná bychom se Svatováclavskou Biblií spojovali jméno někoho jiného. Je pravděpodobné, že by se zde Tovaryšstvo muselo znovu utkat s Janem Bedřichem z Valdštejna, který si pro svou objednávku vyvolil právě Šteyera. A není koneckonců možné, že toto bylo důležitým upozorněním i pro Jana de Waldta?

Poslední okruh problémů, které jsem se pokusil otevřít, je značný nezájem o dějiny teologie v českých zemích. Studium teologie bylo (a je) však samozřejmou věcí pro každého duchovního. Bylo přirozené, pokud Valdštejn hledal věroučné důvody pro vyhnání Emanuela de Boye ze své diecéze. Neméně samozřejmé bylo i to, že sáhl po této zbrani, když se Boyovy teologické práce týkaly otázek lidské svobody a Boží milosti, Božího předurčení a předzvědění lidského konání, spisů sv. Augustina (354–430), tedy celkově problematiky, která hýbala veškerou vzdělanou elitou 17. století, nejen ve Francii, Španělsku a Itálii, ale i v českých zemích. Doposud jsme si se sporem o učení Cornelia Jansena v našem prostředí především díky Stanislavu Sousedíkovi spojovali osobnosti Rodriga de Arriagy, Juana Caramuela z Lobkovic (1606–1682) či Valeriána Magniho (1586–1661),⁵³ z řad šlechty pak

⁵² Emanuel de BOYE, *Vita et obitus venerabilis P. Augustini Strobach e Societate Jesu, ex Provincia Bohemiae pro insulis Marianis electi missionarii, et a Rebellibus Sanctae Fidei in iisdem Insulis barbare trucidati Anno 1684, mense Augusto*. Olomucii 1691; Týž, *Vita et obitus venerabilis Patris Henrici Wenceslai Richter ex quadraginta operariis Societatis Jesu ad procurandam infidelium conversionem ex provincia Bohemiae in Americam missis, a Cumibus Sacrae Fidei Rebellibus post consecratos Apostolicis Laboribus annos duodecim in progressu ad Reductionem Piorum Barbare trucidati Anno 1696 sub initium Novembris...*, Pragae 1702.

⁵³ K nim viz základní informace a literaturu Stanislav SOUSEDÍK, *Filosofie v českých zemích mezi středověkem a osvěcencstvím*, Praha 1997; Jacob SCHMUTZ – Petr DVOŘÁK (eds.), *Juan Caramuel Lobkowitz. The last scholastic polymath*, Prague 2008.

především díky Pavlu Preissovi Františka Antonína Šporka.⁵⁴ Je však zřetelné, že počet jmen, která je možné s diskuzí o lidské svobodě a Boží milosti v českém prostředí spojit, se v budoucnu značně zvýší. Bude nutné k nim připočíst nejen Emanuela de Boye, ale i Maxmiliána Větrovského (1660–1737), Jana Tannera, Viléma Frölicha a další. Ve výčtu jmen se přitom velmi pravděpodobně objeví i jména členů jiných řádů a dost pravděpodobně i diecézních duchovních a možná i osobností světských. V korespondenci Bedřicha Ignáce z Martinic či Františka Oldřicha Kinského lze celkem uspokojivě doložit, že jejich orientace v církevním právu, ale i v teologických polemikách byla poměrně dobrá.⁵⁵

Všechny tyto otázky (a jistě mnohé další) se odkrývají v souvislosti se studiem dějin vzdělanostní elity jezuitského řádu, které započalo výzkumem personálií jejich jednotlivců a popularizací Tovaryšstva Ježíšova v českém prostředí. Právě s tím jsou nerozlučně spjata jména především Anny Fechtnerové a Ivany Čornejové.

JIŘÍ M. HAVLÍK

Die Ernennung des Provinzials in der böhmischen Jesuitenprovinz im Jahre 1689

ZUSAMMENFASSUNG

Der Artikel behandelt, ausgehend vor allem von der internen Ordenskorrespondenz der Gesellschaft Jesu, den nicht allzu klaren Fall der Konfrontation zwischen diesem Orden und dem Prager Erzbischof Johann Friedrich von Waldstein (1642–1694, Erzbischof ab 1675). Im Jahre 1689 bestimmte der Jesuitenprovinzial Matthias Tanner Emanuel de Boye zu seinem Nachfolger. Der Jesuitengeneral billigte diese Absicht, nicht aber der Prager Erzbischof. Theoretisch hatte dieser kein Recht, in die Angelegenheiten der Jesuiten einzugreifen, doch mit seiner kompromisslosen und ablehnenden Haltung setzte er schließlich seinen Willen durch. Er forderte die Versetzung von Emmanuel de Boye in eine andere Diözese, wobei ihm als Argument die zweifelhafte Orthodoxie der Unversitätsthesen und Disputationen diene, bei denen Boye den Vorsitz führte. Diese seine Zweifel hatten sich offensichtlich nicht bestätigt, dennoch musste Emanuel de Boye 1689 nach Olmütz gehen. Im Jahre 1692, nach Ablauf des dreijährigen Provinzialats von Johann de Waldt, nominierte der Prager Jesuitengeneral abermals Emanuel de Boye zum neuen Provinzial. Dabei nahm er an, dass der dreijährige Aufenthalt außerhalb von Prag genügt hatte, um die Streitigkeiten beizulegen und Boyes Verstöße, „sofern es überhaupt welche gegeben hatte“ (so die Worte des Generals), ungeschehen zu machen. Doch selbst in diesem Falle hatte die Nominierung keinen Erfolg. Seine Gründe erklärte Waldstein nicht, doch setzte er seinen Standpunkt durch, und als Folge davon begann man 1692 mit der längsten Visitation der böhmischen Provinz, die vier Jahre lang dauerte. Die Ursachen dieser Konfrontation waren selbst dem Jesuitengeneral Tirs González unklar.

Das Problem legte gleich mehrere Themen offen, die sich in der böhmischen Jesuitenprovinz das gesamte 17. Jahrhundert über zeigten und heute relativ wenig reflektiert werden. Es ging vor allem darum, die Ordensexemption anzuzweifeln. González versuchte, sie zu verteidigen, doch ohne Erfolg. Eine weitere Frage war der

⁵⁴ Pavel PREISS, *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách*, Praha – Litomyšl 2003.

⁵⁵ V Archivu Kongregace pro nauku víry je uloženo několik dopisů Bernarda Ignáce z Martinic, v nichž nejvyšší pražský purkrabí hájil bezúhonnost Jana Tannera a Viléma Frölicha. Podobně můžeme z nunciaturní korespondence doložit účast Františka Oldřicha Kinského na jednání generální kongregace jezuitského řádu v roce 1693 či velkou obezránost s církevním právem, o níž svědčí jeho angažovanost v polemikách s Janem Bedřichem z Valdštejna. K tomu viz Archivio della Congregazione per la dottrina della Fede, Città del Vaticano, Stanza Storica N 3e; Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano, fond Segreteria di Stato, Germania 225, ff. 1036r–1037v a další. K polemikám s arcibiskupem Valdštejnem viz pozn. č. 50.

Zusammenhang mit der theologischen Diskussion über Gottes Gnade und menschlicher Freiheit, und zwar nicht nur im Zusammenhang mit dem Jansenismus, sondern im böhmischen Umfeld offenbar vor allem im Zusammenhang mit der Lehre von Rodriguez de Arriaga. Der Fall war auch dem Streit sehr ähnlich, bei welchem Karl II. von Liechtenstein-Castelkorn zwei Jesuiten aus seiner Diözese auswies: Johann Tanner und Wilhelm Fröhlich. Damals argumentierte er gleichfalls mit ihren theologischen Disputationen, die sogar Gegenstand von Nachforschungen der Revisoren der Heiligen Kongregation des Heiligen Offiziums wurden. Über sie hielt Waldstein seine schützende Hand. Es ist aber gut möglich, dass er sich von der Art und Weise inspirieren ließ. Sein Argument und auch sein Urteil waren dieselben, offensichtlich aber weitaus unbegründeter. Der Artikel schneidet auch die Frage an, was alles Waldsteins Abneigung gegen Boye verursacht hatte. Es ist vor allem der geringe Bekanntheitsgrad von Emanuel de Boye. Da er beim Prager Erzbischof in Ungnade stand, vertraute ihm der Jesuitengeneral weniger Aufgaben an, als er selbst gewollt hätte. Unbequeme Menschen sollten mit Stillschweigen bedacht werden.

Deutsche Übersetzung Wolf B. Oerter